

Migration Discourses in Twenty-First-Century Central European Literature and Culture. Introduction

The subject of migration in cultural texts has a remarkable ability to combine several important areas of ongoing intellectual inquiry in modern humanities: the intimate—in the case of migration, the extremely intimate experience of a person leaving his or her own world—with the public, when one leaves as a result of politics, customs or various types of resentment encountered by migrants “at home.” The subject of migration also includes such global processes as deportations, ethnic and religious persecution, armed conflicts, the effects of climate catastrophe and economic inequality.

Because of its ability to connect different spheres of life, the migration text is a valuable source for describing the rapidly changing, and thus challenging, reality of recent years—for example, new geopolitical, socio-cultural divisions or the reconstruction of individual and group identities.

In addition, the migration narrative, whose poetics is currently being addressed by many Polish researchers, who often emphasize its cross-cultural qualities, was until quite recently, at least with regard to Polish literature, the emigration narrative, then for a short while the post-emigration narrative, until it relatively painlessly became what it is today—the migration narrative. I am recalling here as briefly as possible the most prominent terms from contemporary Polish studies (for more about the expanding terminology and changes in the discourse at the beginning of the twenty-first century, see Zduniak-Wiktorowicz

Dyskursy migracji w XXI-wiecznej literaturze i kulturze Europy Środkowej. Wstęp

Migracja jako temat tekstów kultury posiada niezwykłą zdolność łączenia kilku ważnych obszarów ciągłego namysłu współczesnej humanistyki: tego, co intymne – w przypadku migracji jest to skrajnie intymne doświadczenie opuszczenia przez człowieka własnego świata – z tym, co publiczne – gdy wyjeżdża się wskutek polityki, obyczajowych obostrzeń czy różnego typu niechęci, z którą migrantka lub migrant spotyka się „u siebie”, ale też procesów globalnych: deportacji, prześladowań etnicznych i religijnych, konfliktów zbrojnych, skutków katastrofy klimatycznej, nierówności ekonomicznych. Dzięki tej zdolności łączenia różnych sfer życia tekst migracyjny stanowi wartościowe źródło opisu gwałtownie zmieniającej się i przez to wymagającej rzeczywistości ostatnich lat, gdy idzie choćby o nowe podziały geopolityczne, społeczno-kulturowe czy przebudowę tożsamości jednostkowych i grupowych.

Ponadto tekst migracyjny, o którego poetyce pisze dziś w Polsce tak wiele badaczek i badaczy, często akcentując jego walory międzykulturowe, jeszcze całkiem niedawno, przynajmniej w zakresie badań nad literaturą polską, był tekstem emigracyjnym, później przez chwilę postemigracyjnym, by stosunkowo bezboleśnie stać się migracyjnym właśnie. Przypominam tu maksymalnie skrótowo te nośne terminy z najnowszego stanu badań polonistycznych (o boomie terminologicznym i zmianach dyskursu z początku XXI wieku więcej w: Zduniak-Wiktorowicz 2010: 10–24), żywiąc przekonanie, że to właśnie

10–24), convinced that it is migration and the research interest it attracts today that form an area of study that allows us to trace interesting changes in scientific discourse. That is why our migration volume of *Comparisons* opens with three articles reflecting, in essence, on the triad of terms once proposed by Edward Balcerzan, who wrote: “Emigration, amigration, immigration. We all fit in this triad. It accommodates three variants of human experience” (Balcerzan 22).

We open this issue of the journal with an analysis by Mieczysław Dąbrowski, an expert on past and recent migration literature, eminent author of many works on e-migration, and the creator of the concept of “intercultural text” (Dąbrowski). The article titled “The First and the Last Emigration: An Attempt at a Comparison” points out the differences and similarities between the first wave of labor emigration in the late nineteenth century and the second wave in the late twentieth century, the latter of which was bolstered by Poland’s accession to the European Union in 2004. Drawing on positivist and twenty-first-century texts, the author examines such issues as patriotism, religiosity, customs and xenophobia.

In editing this volume of *Comparisons*, a journal dedicated to interdisciplinary studies, we wanted to show that the state of research devoted to this issue clearly demonstrates that interpreting migration literature is influenced by the place from which a researcher speaks. Such a place can, of course, be a subdiscipline of literary studies (e.g. Polish Studies, German Studies, Bohemian Studies, Hungarian Studies, Serbian Studies, represented in this issue), but also the country in which migration research is conducted (e.g. Polish Studies in Poland and abroad) and/or which it concerns (e.g. Polish-German Studies).

Following the cross-sectional reading of Polish e-migration literature authored by Dąbrowski, we present the article “Flüchtling—literarischer Topos” (“The Refugee: A Literary Topos”) by German studies scholar Monika Wolting, who also combines the aforementioned changing research perspectives on migration. Starting from the premise that the figure of the refugee is a link between emigration, migration and displacement literature, Wolting focuses on the representation of the fate of refugees in German-language literature. In doing so, she asks about the possibility of abolishing the division between literature and migration literature, treated as a separate strand of contemporary German literature. As is well known, the category of migration literature has made a tremendous career in current German studies research, matched by the intensified phenomena of migration in Germany in the second half of the twentieth century and the first decades of the twenty-first century. It is worth mentioning at this point, however, that a literary discourse of migration was developing in Poland at the time when in Germany the term post-migration (Geiser; Yildiz

migracja i badawcze zainteresowanie nią tworzą dziś obszar, który pozwala nam śledzić również ciekawe zmiany w dyskursie naukowym. Dlatego też nasz migracyjny tom „Porównań” otwierają trzy artykuły pokazujące w gruncie rzeczy namysł nad triadą pojęć zaproponowaną niegdyś przez Edwarda Balcerzana, który pisał: „Emigracja, amigracja, imigracja. W tym trójkącie mieścimy się wszyscy. Mieszczą się w nim trzy warianty człowieczego doświadczenia” (Balcerzan 1992: 22).

Otwieramy ten numer czasopisma analizą Mieczysława Dąbrowskiego, znawcy dawnej i najnowszej literatury migracyjnej, autora wielu prac z zakresu (e)migracji, w tym konceptu „tekstu międzykulturowego” (Dąbrowski 2016). Artykuł pt. *Pierwsza i ostatnia emigracja. Próba porównania* wskazuje różnice i podobieństwa pomiędzy pierwszą falą emigracji zarobkowej z końca XIX wieku i drugą falą z końca XX wieku, wzmocnioną przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku. Na podstawie tekstów pozytywistycznych i XXI-wiecznych autor bada m.in. obecne w nich wciąż problemy, jak patriotyzm, religijność, obyczajowość i ksenofobia.

Redagując ten tom „Porównań”, czasopisma poświęconego studiom interdyscyplinarnym, chcieliśmy pokazać, że w stanie badań poświęconych temu zagadnieniu wyraźnie widać, iż na interpretowanie literatury migracyjnej wpływa miejsce, z którego badacz/badaczka mówi. Takim miejscem może być oczywiście subdyscyplina literaturoznawstwa (np. reprezentowane w tym numerze polonistyka, germanistyka, bohemistyka, hungarystyka, serbistyka), ale też kraj, w którym prowadzone są badania migracyjne (np. polonistyka w Polsce i za granicą) i/lub którego dotyczą (np. polska germanistyka).

I tak po propozycji przekrojowej lektury polskiej literatury (e)migracyjnej pióra nestora polonistyki prezentujemy artykuł *Flüchtling – literarischer Topos* (Uchodźca – topos literacki) germanistki Moniki Wolting, która również łączy wspomniane wyżej zmienne w czasie badawcze perspektywy związane z migrowaniem. Wychodząc z założenia, że figura uchodźcy jest łącznikiem między literaturą emigracyjną, migracyjną i wysiedleńczą, autorka skupia się na przedstawieniu losów uchodźców w literaturze niemieckojęzycznej. Co dla nas ważne, pyta przy tym o możliwości zniesienia podziału na literaturę i literaturę migracyjną, traktowaną jako osobny nurt współczesnej literatury niemieckiej. Jak wiadomo, w germanistycznym stanie badań kategoria literatury migracyjnej zrobiła ogromną karierę, odpowiednio do nasilonych w Niemczech zjawisk migracji w II połowie XX wieku i pierwszych dekadach wieku XXI. Warto jednak w tym miejscu wspomnieć, że o ile w Niemczech już jakiś czas temu o potomkach migrantów i tekstach ich autorstwa pisano jako o postmigracji (Geiser 2004; Yildiz, Hill, red. 2014), o tyle w owym czasie w Polsce dorabialiśmy

and Hill, eds.) was being used in reference to the descendants of migrants and their texts (Czapliński, Makarska and Tomczok, eds.; Helbig-Mischewski and Zduniak-Wiktorowicz).

The third text of the present issue is Dariusz Skórczewski's analysis of what Wojciech Ligęza once called the literature of return, that is, re-migration and the accompanying discourse. In his article "On the (Un)necessity of Return," Skórczewski analyses Wojciech Kudyba's novel with the characteristic title *Immigrants Are Coming Home*. Carried out in the context of the post-secular condition of contemporary cosmopolitan society, this article sees in its protagonist the figure of the *peregrine*, which allows him to indicate the poignant ambivalence of not/belonging to the nation.

The above overview of mutually illuminating considerations concerning the permanence and impermanence of certain categories of migration discourse (especially emigration, exile, re-emigration and migration) is addressed in Helena Duć-Fajfer's article on "circular migration" dedicated to the wanderings of the Lemkos. The experience that interests Duć-Fajfer, as she writes, is expressed in "the continuity and dynamics of the transformation of the migratory identity modus of the Lemkos, which was violently imposed on them through forced displacement in 1945–1946 and 1947." Appropriately for our topic, her discussion includes such terms from the discourse of migration as indigenouness, territory, and diaspora. In interpreting this literature of movement, the ritual dimension comes to the fore, as observed by Duć-Fajfer in the biographies and works of authors of Lemko poetry. This ritual involves cyclical travel, and perhaps even a certain mobility between places of exile and the Carpathian homeland.

In the section devoted to the themes, places and narrative strategies of recent migration literature, we present articles that conform to the migration discourse outlined above and supplement the migration map of Central European characters. Thus, in the article "In Search of (the Exiled) Identity of the Survivor," dealing with works of the Polish-born American Slavist Jadwiga Maurer, Paweł Panas treats exile as a primal experience, which in the case of the heroine of Maurer's stories was "the condition of being rescued from death" during the Holocaust. Dagmara Drewniak, on the other hand, incorporates issues of a somewhat more recent past into the migration context. Her article "From Poland to Canada," takes us back to Communist Poland, recalled by the protagonists living in Canada in novels written by debuting Polish-Canadian female writers (e.g. Aga Maksimowska). This interesting phenomenon of generational succession in the thematically related works of authors of Polish origin (who "emigrated" with their parents or were born in the place where their parents emigrated) can be observed in other popular destinations to which Poles

się literaturoznawczego dyskursu migracyjnego (Czapliński, Makarska, Tomczok, red. 2013; Helbig-Mischewski, Zduniak-Wiktorowicz 2015).

Trzecim tekstem otwierającym prezentowany numer jest analiza Dariusza Skórczewskiego dotycząca, jak to nazwał kiedyś Wojciech Ligęza, literatury powrotów (Ligęza 2010), a zatem reemigracji i towarzyszącego jej dyskursu. W artykule *O (nie)konieczności powrotu*, analizując powieść Wojciecha Kudyby pod charakterystycznym tytułem *Imigranci wracają do domu* w kontekście postsekularnej kondycji współczesnego, kosmopolitycznego społeczeństwa, Skórczewski dostrzega w jej bohaterze figurę *peregryna*, która pozwala mu wskazać na dojmującą ambiwalencję przynależności i nieprzynależności do narodu.

Powyższe zestawienie rozważań wzajemnie się oświetlających, gdy idzie o trwałość i nietrwałość pewnych kategorii dyskursu migracyjnego (na czele z emigracją, uchodźstwem, reemigracją i migracją), zamyka artykuł Heleny Duć-Fajfer o „migracji kolistej” – poświęcony wędrowaniu Łemków. Doświadczenie, które interesuje badaczkę, jak sama pisze, „wyraża ciągłość i dynamikę przekształceń migracyjnego modusu tożsamościowego Łemków, który został im narzucony przemocą w akcie przymusowych wysiedleń w latach 1945–1946 i 1947” (s. 81). Odpowiednio do tematu w jej rozważaniach pojawiają się takie kolejne terminy z zakresu dyskursu migracji, jak rdzenność, terytorium, diaspora. W planie interpretacji tej literatury w ruchu bardzo wymowny staje się wymiar rytualny, obserwowany przez Duć-Fajfer w biografiami i twórczości autorów poezji łemkowskiej. Rytuał ten polega na cyklicznych podróży, a może nawet pewnej mobilności między miejscami wygnania a karpaczką ojczyzną.

W części poświęconej tematowi, miejscowi i strategiom narracyjnym najnowszej literatury migracyjnej prezentujemy kolejno artykuły wpisujące się w zarysowane wyżej konteksty dyskursu migracyjnego i doposażające mapę migracji bohaterów z Europy Środkowej. I tak w artykule *W poszukiwaniu (wygnańczej) tożsamości ocalałej*, o twórczości pochodzącej z Polski amerykańskiej sławistki Jadwigi Maurer, Paweł Panas tematyzuje wygnanie jako doświadczenie źródłowe, które w przypadku bohaterki opowiadań Maurer było „warunkiem ocalenia od śmierci” podczas Zagłady. Z kolei Dagmara Drewniak w kontekst migracyjny włącza kwestie nieco późniejszej pamięci – jej artykuł *From Poland to Canada* odsyła nas do komunistycznej Polski, którą w Kanadzie odpominają bohaterki powieści pisanych przez debiutujące kanadyjskie pisarki urodzone w Polsce (np. Aga Maksimowska). To ciekawe zjawisko następstwa pokoleń w związanej tematycznie z Polską twórczości autorów polskiego pochodzenia („wyemigrowanych” przez rodziców lub urodzonych w miejscu, do którego rodzice wyemigrowali) możemy obserwować w innych znaczących miejscach, do których Polacy tradycyjnie wyjeżdżali. Podobne zjawisko, na większą skalę, możemy obserwować

have traditionally emigrated. We can observe a similar phenomenon, on a larger scale, in German-Polish works which, only a few years ago, were read by a mere handful of researchers and are now making an impressive literary career.

The migration map contained in this volume of *Comparisons* is enriched by two more articles on places—this time focused on the region. The first is an analysis of artistic and literary depictions of Szopienice by Kazimierz Kutz, Henryk Bereska and Hilary Krzysztofiak by Katowice-based researcher Marta Tomczok. In her inquiry, she introduces her category of “atypical migration,” which combines the issues of artistic migration, borderlands and collective biographies. Also embedded in the region is Anna Sobiecka’s article “Ślupsk’s Migration Narratives.” Based on textual testimonies of settlers who arrived in the still recent German city of Stolp after the end of World War II and their theatrical contexts, the researcher presents “migration narratives (foundational and identity) of the cultural space of the city of Ślupsk.” Both articles combine narratives about the region with spatial studies and biographical research. In doing so, they prove the analytical potential of such approaches in post-dependence studies (and their network of concepts regarding center/periphery), but also in cultural transfer studies (Poland/Germany).

Eliza Szymańska, an expert in biographically and thematically Polish-linked German dramaturgy, draws on the work of e-migrants to refer to the theatrical language and its characteristic narrative strategies. In her article titled “Schreiben aus der Migrationserfahrung” (“Writing from the Migration Experience”), she shows how the migration experience translates into the creative process and discusses narrative strategies and certain characteristic identity patterns that can be observed in the works of Polish authors who now live and write in Germany (e.g. Dariusz Muszer and Brygida Helbig). Interestingly, in the context of the topic of our volume of *Comparisons*, Szymańska’s very title, especially its main term, demonstrates the persistent conceptual tension between the categories of the migration discourse. In her view, the corpus of texts she is interested in is neither emigration literature nor migration literature, but (E) Migrationsliteratur. One of the reasons for this approach may be the literary matter itself, as in the most recent Polish-related migrant prose in Germany we very often encounter approaches, themes and strategies specific to the work of the previous generation (writers born in the 1950s and 1960s who “caught on” to the last real emigration before 1989).

The next article is also written by a Germanist, Krzysztof Okoński, and is devoted to a comparative analysis of the works of young female authors from a group of writers that the researcher considers to be among the creators of (*Post-*)*Migrationsliteratur*. It juxtaposes reportages by Emilia Smechowski,

w twórczości niemiecko-polskiej, której przedstawiciele i przedstawicielki, jeszcze kilka lat temu czytani zaledwie przez grupkę badaczy, robią niekiedy imponującą karierę literacką (Helbig-Mischewski, Zduniak-Wiktorowicz 2017).

Mapę migracyjną, jaką zawiera ten tom „Porównań”, wzbogacają kolejne dwa artykuły o miejscach – tym razem skoncentrowane na regionie. Pierwszy z nich to analiza artystyczno-literackich ujęć Szopienic Kazimierza Kutza, Henryka Bereski i Hilarego Krzysztofiaka pióra katowickiej badaczki Marty Tomczok. Tomczok wprowadza tu swoją kategorię „migracji nietypowych”, łącząc w dociekaniach kwestie migrowania artystycznego, pogranicza i biografii zbiorowych. W regionie osadzony jest także artykuł Anny Sobieckiej pt. *Słupskie dyskursy migracyjne*. Opierając się na tekstowych świadectwach osadników, którzy po zakończeniu II wojny przybywali do niedawnego jeszcze niemieckiego miasta Stolp, oraz ich kontekstach teatralnych, badaczka prezentuje „narracje migracyjne (założycielskie i tożsamościowe) kulturowej przestrzeni miasta Słupska” (s. 176). Oba teksty łączą więc narracje dotyczące regionu ze studiami nad przestrzenią i badaniami biograficznymi. Dowodzą przy tym potencjału analitycznego, który ujawnia się choćby na gruncie badań postzależnościowych (i ich siatki pojęć z zakresu centrum/periferie), ale też badań transferu kulturowego (tu Polska – Niemcy).

Do języka teatralnego i charakterystycznych dla niego strategii narracyjnych odnosi się również Eliza Szymańska, znawczyni biograficznie i tematycznie związanej z Polską dramaturgii niemieckiej czerpiącej z twórczości (e)migrantów. W artykule pt. *„Schreiben aus der Migrationserfahrung“ – zu narrativen Strategien und Identitätsmustern in den Texten polnisch(sprachig)er (E)Migrationsliteratur in Deutschland* pokazuje, jak doświadczenie migracyjne przekłada się na proces twórczy, omawia strategie narracyjne i pewne charakterystyczne wzory tożsamościowe, które możemy obserwować w twórczości autorów pochodzących z Polski, a żyjących i tworzących w Niemczech (np. Dariusz Muszer i Brygida Helbig). Co ciekawe w kontekście tematu naszego tomu „Porównań”, już w samym tytule Szymańskiej, w zapisie głównego słowa, widać utrzymujące się napięcie pojęciowe między kategoriami dyskursu migracyjnego. W ujęciu germanistki interesujący ją korpus tekstów to ani literatura emigracyjna, ani migracyjna, ale *(E)Migrationsliteratur*. Jedną z przyczyn takiego podejścia może być sama materia literacka – bardzo często w najnowszej, związanej z Polską migracyjnej prozie w Niemczech spotykamy bowiem ujęcia, tematy i strategie charakterystyczne dla twórczości poprzedniego pokolenia (pisarzy urodzonych w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku, którzy „załapali się” na ostatnią prawdziwą emigrację przed 1989 rokiem).

Kolejny tekst jest również pióra germanisty, Krzysztofa Okońskiego, a poświęcony został porównawczej analizie utworów młodych autorek z grupy

a German journalist and writer from Poland, and Necla Kelek, a German-Turkish sociologist. According to Okoński, these works are no longer an artistic transformation of the ways in which the West is viewed from an Eastern European perspective (in Smechowski's case), but are interested in history and the present. The article by Lublin-based researchers Anna Rutka and Małgorzata Dubrowska will help those familiar with recent German literature and its manifestations of migrations to further deepen their knowledge. Rutka and Dubrowska place the recent works of Lena Gorelik, Dmitry Kapitelman and Sasha M. Salzmann, published in 2021 among the sizable group of texts of the post-migration generation, and present them to us through the prism of the Russian-Jewish-German and Ukrainian-Jewish-German origins of the authors. Rutka and Dubrovskaya are equally interested in the narrative strategies and means of expression that Salzmann, Goerlik and Kapitelman use in their autofictions, as well as the generational conflicts and their effects in the form of "intergenerational alienation." This alienation is reinforced by the thematization of the Soviet past in the context of migration to Germany, which is present in their prose. The Germanist group of texts closes with an article by Stephan Wolting also devoted to Central European authors writing in German. The researcher's analysis of Francesca Bancius's poem "Carmen Lebt wohl ihr Geliebten und Genossen" and Jaroslav Rudiš's novel *Winterbergs letzte Reise* is eloquently titled "On the Move." The author's argument oscillates between the titular movement and settledness (*Sesshaftigkeit*) as polar human experiences.

The last, very important group in the current issue of *Comparisons* is formed by articles on selected aspects of migrability as a theme in Czech literature (Joanna Derdowska writes engagingly about what she considers the potential opening of Czech literature to the discourse of post-migration), in Hungarian literature (Magdalena Roguska analyzes, among other things, the translanguaging of contemporary women writers of Hungarian origin, who for years have been writing in Germany and England and have achieved considerable success there), in Serbian literature (Sabina Giergiel and her close reading of the saga of a Serbian family displaced from Montenegro to Vojvodina in the postwar period).

The philosopher Thomas Nail in his book published in 2015, at the dawn of the migration crisis, entitled *The Figure of the Migrant* observed that "the twenty-first century will be the century of migration." In the third decade of the century, at a time of successive crises, migration is a fundamental element of political discourse, a subject of social science and literary research. Each of these disciplines projects its own balance sheets of gains and losses associated

pisarzy, którą badacz zalicza z kolei do twórców (*Post-)Migrationsliteratur*. Zestawiono tu ze sobą reportaże: pochodzącej z Polski niemieckiej dziennikarki i pisarki Emilii Smechowski oraz niemiecko-tureckiej socjolożki Necli Kelek. Zdaniem autora twórczość ta nie stanowi już artystycznego przetworzenia sposobów, w jakie na Zachód patrzy się ze wschodnioeuropejskiej perspektywy (w przypadku Smechowski), ale jest zainteresowana historią i terażniejszością. Znajomość najnowszej niemieckiej literatury i przejawów jej migracyjności czytelnicy i czytelniczki mogą też pogłębić dzięki tekstowi lubelskich badaczek: Anny Rutki i Małgorzaty Dubrowskiej. Czytane tu najnowsze, bo opublikowane w 2021 roku, utwory Leny Gorelik, Dmitrija Kapitelmana i Sashy M. Salzmanna zaliczają autorki do okazałej grupy tekstów pokolenia postmigracyjnego, ale przybliżają je nam przez pryzmat rosyjsko-żydowsko-niemieckiego i ukraińsko-żydowsko-niemieckiego pochodzenia autorów. Rutka i Dubrowska w równym stopniu zainteresowane są strategiami narracyjnymi i środkami wyrazu, które wykorzystują w swych autofikcjach Salzmanna, Goerlik i Kapitelmana, oraz konfliktami generacyjnymi i ich skutkami w postaci „wyobcowania międzypokoleniowego”. Wyobcowanie to wzmacnia obecne w ich prozie tematyzowanie sowieckiej przeszłości w kontekście migracji do Niemiec. Germanistyczną grupę tekstów zamykają rozważania Stephana Woltinga również poświęcone twórcom środkowoeuropejskim piszącym po niemiecku. Analizę poematu Carmen Francesci Bancius *Lebt wohl ihr Geliebten und Genossen* i powieści Jarosława Rudiša *Winterbergs letzte Reise* badacz opatrzył wymownym dla nas tytułem *On the Move*. Wywód autora oscyluje między tytułowym ruchem a zasiedzeniem (*Sesshaftigkeit*) jako biegunowymi doświadczeniami człowieka.

Ostatnią, bardzo ważną grupę w oddawanym do rąk czytelniczek i czytelników numerze „Porównań” współtworzą artykuły dotyczące wybranych aspektów migracyjności jako tematu w literaturze czeskiej (Joanna Derdowska zajmująco pisze o potencjalnym, jej zdaniem, otwieraniu się literatury czeskiej na dyskurs postmigracji), węgierskiej (Magdalena Roguska analizuje m.in. transjęzyczność współczesnych pisarek wywodzących się z Węgier, które od lat tworzą w Niemczech i Anglii i odnoszą tam znaczące sukcesy), serbskiej (Sabina Giergiel i jej bliskie czytanie sagi serbskiej rodziny przesiedlonej w powojniu z Czarnogóry do Wojwodiny).

„xxi wiek będzie wiekiem migracji” – napisał filozof Thomas Nail w wydanej w 2015 roku, u progu kryzysu migracyjnego, książce pt. *The Figure of the Migrant* (Nail 2015). W trzeciej dekadzie wieku, w czasie kolejnych kryzysów, migrowanie stanowi fundamentalny element dyskursu politycznego, przedmiot badań nauk społecznych i obszar refleksji humanistycznej. Każda z tych

with growing mobility, but remains consistent in one thing: people will migrate even more intensively in the near future.

The issue closes with an analysis by Magdalena Bednarek, who in “The Reactions of Polish Children’s Book Publishers to the Refugee Crisis (2015–2022)” describes the sequence of events as a “drama in three acts”: the successive phases of the refugee crisis, which included the Polish-Belarusian border crisis (2019) and the war in Ukraine (2022) provoked different reactions from children’s book publishers. Bednarek looks at a selected segment of the publishing market, taking into account such factors as the dominant refugee discourse in Poland, the spatial distance from the crisis locations, as well as the “cultural distance from forced migrants.” Her conclusions are very interesting.

The articles included in this volume show that in twenty-first-century Central European literature the topic of migration—ever-present for geopolitical reasons—is experiencing yet another renaissance. By exploring individual and collective memory, this literature thematizes past migratory movements resulting from border shifts as well as political and economic migrations. It also responds to the rise in xenophobic sentiment following the 2015 migration crisis.

Migration itself, with its hybridization or multilingualism, along with the topics of crisis and xenophobia, have all become categories/keys that open natural and necessary areas for interdisciplinary collaboration; and this was precisely the focus of our journal. We, therefore, invite you to read the following articles and to collaborate.

Małgorzata Zduniak-Wiktorowicz

| References

- Balcerzan, Edward. “Ojczyzna wobec obczyzny.” *Między polską a światem. Kultura emigracyjna po 1939 roku*. Ed. Marta Fik. Instytut Sztuki PAN: Warszawa, 1992. 21–33.
- Czapliński, Przemysław, Makarska, Renata and Marta Tomczok. Ed. *Poetyka migracji. Doświadczenie granic w literaturze polskiej przełomu XX i XXI wieku*. Wydawnictwo uŚ: Katowice, 2013.
- Dąbrowski, Mieczysław. *Tekst międzykulturowy. O przemianach literatury emigracyjnej*. Elipsa: Warszawa, 2016.
- Helbig-Mischewski, Brygida and Małgorzata Zduniak-Wiktorowicz. “Inne doświadczenia, inna wiedza? Metodologie narodowe i ponadnarodowe

dziedzin projektuje własne bilanse zysków i strat związanych z rosnącą mobilnością, w jednym zachowując zgodność – w najbliższej przyszłości ludzie będą migrować jeszcze intensywniej.

Numer zamyka analiza Magdaleny Bednarek. Autorka przepatruje tu *Reakcje polskich wydawców dla dzieci na kryzys azyłowy (2015–2022)*, opisując ciąg wydarzeń jako „dramat w trzech aktach”: kolejne fazy kryzysu azyłowego, na który złożyły się kryzys na granicy polsko-białoruskiej (2019) i wojna w Ukrainie (2022), wywoływały różne reakcje wydawców dla dzieci. Poznańska badaczka przygląda się wybranemu segmentowi rynku wydawniczego z uwzględnieniem takich czynników jak dominujący w Polsce dyskurs uchodźczy, ale też dystans przestrzenny, tj. realna odległość od kryzysowych miejsc, a także „dystans kulturowy od przymusowych migrantów”. Jej wnioski są bardzo ciekawe.

Pomieszczone w tym tomie teksty pokazują, że w XXI-wiecznej literaturze środkowoeuropejskiej temat migracji – z powodów geopolitycznych od zawsze w niej obecny – przeżywa kolejny renesans. Twórczość ta, eksplorując pamięć indywidualną i zbiorową, tematyzuje dawne przepływy ludności po przesunięciach granic, migracje polityczne i ekonomiczne. Reaguje także na wzrost nastrojów ksenofobicznych po kryzysie migracyjnym 2015 roku.

Sama migracja, a z nią m.in. hybrydyzacja czy wielojęzyczność, ale też kryzys i ksenofobia, stają się kategoriami-kluczami, które otwierają naturalne i niezbędne obszary interdyscyplinarnej współpracy, na której skupiamy się w naszym czasopiśmie. Zapraszamy więc do współpracy i lektury.

Małgorzata Zduniak-Wiktorowicz

| Bibliografia

- Balcerzan Edward (1992), *Ojczyzna wobec obczyzny*, w: *Między polską a światem. Kultura emigracyjna po 1939 roku*, red. Marta Fik, Instytut Sztuki PAN, Warszawa, s. 21–33.
- Czapliński Przemysław, Makarska Renata, Tomczok Marta, red. (2013), *Poetyka migracji. Doświadczenie granic w literaturze polskiej przełomu XX i XXI wieku*, Wydawnictwo uŚ, Katowice.
- Dąbrowski Mieczysław (2016), *Tekst międzykulturowy. O przemianach literatury emigracyjnej*, Elipsa, Warszawa.
- Helbig-Mischewski Brygida, Zduniak-Wiktorowicz Małgorzata (2015), *Inne doświadczenia, inna wiedza? Metodologie narodowe i ponadnarodowe*

a uciekający przedmiot badań. Rozważania na przykładzie bilateralnego projektu ‘Najmłodsza generacja autorów polskiego pochodzenia w Niemczech.’”
Rocznik Komparatystyczny 6 (2015): 381–393. DOI: <https://doi.org/10.18276/rk.2015.6-20>

Helbig-Mischewski, Brygida and Małgorzata Zduniak-Wiktorowicz. *Migrantenliteratur im Wandel / Literatura migracyjna w procesie. Junge Prosa mit (nicht nur) polnischen Wurzeln in Deutschland und Europa / Młoda proza (nie tylko) polskiego pochodzenia w Niemczech i w Europie*. Leipziger Univesität-sverlag: Leipzig, 2017.

Ligęza, Wojciech. “Literatura powrotów. Warianty”. *Polonistyka bez granic*. Vol. 1. Ed. Ryszard Nycz, Władysław Miodunka and Tomasz Kunz. Universitas: Kraków, 2010. 629–638.

Nail, Thomas. *The Figure of the Migrant*. Stanford University Press: Stanford, California, 2015.

Yildiz, Erol and Marc Hill. Ed. *Nach der Migration. Postmigrantische Perspektiven jenseits der Parallelgesellschaft*. Transcript Verlag: Bielefeld, 2014. DOI: <https://doi.org/10.1515/transcript.9783839425046>

Zduniak-Wiktorowicz, Małgorzata. *Współczesny polski pisarz w Niemczech. Doświadczenie, tożsamość, narracja*. Wydawnictwo Poznańskie: Poznań, 2010.

a uciekający przedmiot badań. Rozważania na przykładzie bilateralnego projektu „Najmłodsza generacja autorów polskiego pochodzenia w Niemczech”, „Rocznik Komparatystyczny”, nr 6, s. 381–393. DOI: <https://doi.org/10.18276/rk.2015.6-20>

- Helbig-Mischewski Brygida, Zduniak-Wiktorowicz Małgorzata (2017), *Migrantenliteratur im Wandel / Literatura migracyjna w procesie. Junge Prosa mit (nicht nur) polnischen Wurzeln in Deutschland und Europa / Młoda proza (nie tylko) polskiego pochodzenia w Niemczech i w Europie*, Leipziger Universitätsverlag, Leipzig.
- Ligęza Wojciech (2010), *Literatura powrotów. Warianty*, w: *Polonistyka bez granic*, t. 1, red. Ryszard Nycz, Władysław Miodunka, Tomasz Kunz, Universitas, Kraków, s. 629–638.
- Nail Thomas (2015), *The Figure of the Migrant*, Stanford University Press, Stanford, California.
- Yildiz Erol, Hill Marc, red. (2014), *Nach der Migration. Postmigrantische Perspektiven jenseits der Parallelgesellschaft*, transcript Verlag, Bielefeld. DOI: <https://doi.org/10.1515/transcript.9783839425046>
- Zduniak-Wiktorowicz Małgorzata (2010), *Współczesny polski pisarz w Niemczech. Doświadczenie, tożsamość, narracja*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań, 2010.